

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ПРАВОВИЙ СТАТУС САМОРЕГУЛІВНИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ**

студентки 2 курсу, 6 м групи,

спеціальності 081 «Право»,

спеціалізації

«Комерційне право»

Костенко Катерини Василівни

Науковий керівник

к.ю.н.

Ільченко Ганна Олександрівна

Гарант освітньої програми

д.ю.н., доцент

Гончаренко Олена Миколаївна

Київ-2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА САМОРЕГУЛІВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	
1.1. Становлення інституту саморегулівних організацій: міжнародний і вітчизняний досвід	6
1.2. Поняття та функції саморегулівних організацій.....	13
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ	
2.1. Правовий статус та види саморегулівних організацій у сфері страхування.....	22
2.2. Особливості членства в об'єднаннях страховиків.....	31
2.3. Співвідношення саморегулювання та державного регулювання страхової діяльності	37
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТОК А.....	60

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах глобалізації та поглиблення кризових умов у фінансовій сфері виникає об'єктивна потреба регулювання економічних відносин у державі. Господарська діяльність у сфері страхування розвивається безсистемно, характеризуючись лише максимальним залученням страховиками премій від страхувальників, а також тенденцією до мінімізації страхових виплат. Саме зазначеним зумовлена підвищена увага до методів та засобів регулювання розвитку страхових послуг в Україні.

Міжнародна та національна фінансові кризи призвели до активізації участі держави та саморегулювальних організацій у забезпеченні розвитку страхової сфери.

Важливість участі саморегулювальних організацій у розвитку господарської діяльності у сфері страхування зумовлено тим, що: по-перше, страхування є важливим елементом соціальної політики країни; по-друге, страхування виконує соціально-економічну функцію, пов'язану із захистом інтересів населення, економічних суб'єктів і держави, забезпечуючи гарантію компенсації шкоди; по-третє, страхування виступає одним із основних джерел інвестицій в економіку країни; по-четверте, страхова галузь є складовою частиною фінансової системи країни та її стійке функціонування виступає гарантією стабільності в суспільстві.

Сьогодні вимагає новітніх методів регулювання розвитку господарської діяльності у сфері страхування, що базуватиметься на рівності страховиків перед законом та всебічній підтримці цієї сфери як гаранта економічної безпеки держави, суб'єктів господарювання та споживачів таких послуг.

Підґрунтям для подальшого дослідження проблем правового статусу саморегулювальних організацій у сфері страхування є роботи таких науковців як: О.В. Говорун [34; 35], О.М. Гончаренко [36-41], Г.В. Єхалова [43], О.В.

Корват [48], В.В. Кочин [49; 50], Т.Д. Кривошлик [51], Т.В. Маланчук, О.В. Маслак [53], Н.Б. Пацурія [57], В.Й. Плиса [58; 59], Н.Ю. Філатова [72-74], Т.В. Яворська [78; 79] та інших.

Мета дослідження. Автор випускної кваліфікаційної роботи ставив за мету визначити особливості правового статусу саморегулівних організацій у сфері страхування та прийти до висновків теоретичного характеру, розробити рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства України .

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

- дослідити міжнародний та вітчизняний досвід становлення інституту саморегулівних організацій;
- визначити поняття та функції саморегулівних організацій;
- дати правову характеристику правовому статусу саморегулівних організацій у сфері страхування та охарактеризувати їх види;
- проаналізувати особливості членства в об'єднаннях страховиків;
- проаналізувати співвідношення саморегулювання та державного регулювання страхової діяльності.

Об'єктом дослідження є правовідносини у сфері діяльності саморегулівних організацій у сфері страхування.

Предметом дослідження є правовий статус саморегулівних організацій у сфері страхування.

Методами дослідження стали діалектичний, порівняльно-правовий, історико-правовий, формально-логічний, системно-функціональний методи та інші методи.

При виконанні кваліфікаційної роботи був використаний порівняльно-правовий метод, який застосовувався з метою вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду регулювання правовідносин у сфері діяльності саморегулівних організацій у сфері страхування, проводився їх правовий аналіз та порівняння (п.1.1.). За допомогою історико-правового та діалектичного методів вдалося дослідити розвиток інституту саморегулівних організацій в історичному аспекті як в національному законодавстві, так і в

іноземному (п.1.2.) .

Із застосуванням формально-логічного методу була опрацьована наукова література по темі дослідження і аналізувалась діяльність саморегулівних організацій у сфері страхування (пп.2.1.-2.2)..

Системно-функціональний метод надав можливість вивчити і дослідити функції та види саморегулівних організацій у сфері страхування (пп.1.2., 2.3.).

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному вивченні основних проблем правового статусу саморегулівних організацій у сфері страхування, виявленні недоліків законодавства щодо регулювання саморегулівних організацій у сфері страхування і наведенні пропозицій щодо удосконалення законодавства про саморегулівні організації.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи були викладені в статті «Співвідношення саморегулювання та державного регулювання страхової діяльності», опублікованої в збірнику наукових статей «Правове забезпечення господарської діяльності». К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 114-119.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст у багатьох аспектах доповнює наукові знання з історії розвитку та функціонування інституту саморегулівних організацій. Зібраний матеріал і узагальнення можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць, при підготовці лекційних занять та спецкурсів у вищих навчальних закладах.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, які включають в себе п'ять підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 65 сторінки, із яких основна частина роботи 48 сторінок. Список використаних джерел складається з 80 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА САМОРЕГУЛІВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

1.1. Становлення інституту саморегулівних організацій: міжнародний і вітчизняний досвід

Дослідження історичних передумов становлення певних правових категорій є однією з необхідних умов визначення напрямів удосконалення, адже особливості розвитку державності, правової системи, державного управління накладають відбиток на становлення правових інститутів.

Розвиток саморегуляції та надання їй певних правових форм обумовлений ускладненням виробничих відносин, соціалізацією суспільства, становленням права як невід'ємного елементу існування держави.

Аналізуючи етапи появи у світі саморегулівних організацій, необхідно перш за все звернутись до перших свідчень про прототипи таких організацій, які знаходяться у джерелах римського права. Мова йде про різноманітні союзи ремісників (*collegia*), які згадуються ще у Законах XII таблиць. За словами Плутарха, колегії ремісників у давньоримському суспільстві утворювалися у зв'язку з поділом усього римського народу на вісім ремесел. При цьому такий поділ відбувся ще в дореспубліканський період, а тому відповідно й перші колегії ремісників існували в Римській державі здавна. Зокрема до нашого часу дійшли відомості про існування корпорації хлібопекарів (*collegia pistorum*), майстрів (*collegia fabrorum*), мореплавців (*collegia naviculariorum*) та деяких інших [72, с. 12].

Слід вказати, що метою колегій ремісників було поєднання приватних та публічних інтересів. Публічні засади діяльності колегій ремісників полягали в обов'язковості членства у таких об'єднаннях для представників відповідної професії. Фактично, це була умова легалізації таких ремісників.

В період Київської Русі також закладено певні умови саморегулювання.

Слов'яни об'єднувалися у певні артілі, трудові асоціації (спряги, складчини) для обробки землі, збирання врожаю [41, с. 11]. Після розпаду Київської Русі в князівствах почали утворюватися братства та цехи, серед яких найвідомішими були Львівське та Віленське братства.

З падінням Західної Римської імперії розпочався період Середньовіччя (з V до XVI сторіччя). За часів феодалізму оформлюються такі суб'єкти спільної справи, як середньовічні корпоративні об'єднання за професійно-територіальною ознакою: торгові, ремісничі гільдії та цехи. Виникнення гільдій було обумовлено потребами в загальних ринках, зростанням конкуренції. У XI-XVI сторіччі цехи мали власні статuti про додержання правил технології виробництва. Перші торгові і ремісничі гільдії, що з'явилися в Англії ще в IX ст., забезпечували правовий захист своїм членам, підтримку у важких життєвих ситуаціях (хвороба, старість тощо) за рахунок коштів взаємодопомоги, а також допомоги у своїх благодійних закладах.

Братства відігравали важливу динамічну роль і як засіб забезпечення практичної допомоги зростаючому і вразливому класу городян, і як спосіб їх гідної самоідентифікації, і як структура для упорядкування відносин між різними соціальними групами середньовічного міста. Аналогічно як і у період Римської імперії, членство в гільдіях мало обов'язковий характер.

Отже, гільдії, цехи виконували регулятивну функції, приймали локальні акти, які мали обов'язковий характер для членів таких об'єднань.

Наступним етапом розвитку саморегульованих організацій (надалі – СРО) стало утворення бірж. У 1558 році трьома купецькими гільдіями (громадою Англії, громадою фландрійців і громадою шоненфарер) було утворено Гамбурзьку біржу. Такі організації діяли як самоврядні незалежні спілки.

Одночасно з розвитком СРО у сфері торгівлі у XIII-XIV сторіччі отримали розвиток професійні об'єднання. Зокрема, у Англії почали утворюватися професійні адвокатські об'єднання. У XIII сторіччі в Англії на підставі Королівського закону про адвокатуру почали утворюватися перші

колегії «судові Інами» (Inus of Court). Вони уповноважувалися адвокатською громадою на переведення стажистів у звання адвоката, на позбавлення цього звання, а також на здійснення поточного контролю й нагляду за внутрішньою дисципліною. Як правило, адвокат, який допустив недобросовісний вчинок (misconduct), зазнавав покарання у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською практикою [72, с. 15].

Також СРО у галузі адвокатури отримали розповсюдження у середньовічній Франції. Так, у 1302 році там було засновано першу вільну асоціацію адвокатів та повірених «Братство святого Миколая» (la confrerie de St. Nicolas), яка представляла інтереси общини та її членів у відносинах з органами державної влади, захищала інтереси членів братства [72, с. 15].

Досвід саморегулювання у сфері адвокатури розповсюдився і на інші види професійної діяльності. У США з середини XIX сторіччя було засновано СРО у галузі медичної практики. Організація отримала назву Американська медична асоціація.

Отже, професійні об'єднання та об'єднання підприємців, які мали ознаки сучасних саморегулювальних організацій, дійсно існували здавна. Головна мета їх утворення полягала у встановленні правил професійної чи підприємницької діяльності у певній сфері, у створенні механізмів контролю і нагляду за дотриманням таких правил в умовах відсутності будь-якого централізованого регулювання цих питань на рівні тогочасних держав.

На законодавчому рівні поняття СРО у країнах Європи та США вперше з'явилося на початку XX сторіччя. У 1933 році термін «СРО» з'явився у Національному Акті Відновлення промисловості, прийнятому у період Нового курсу президента США Ф. Рузвельта. У основу Нового курсу було покладено ідею залучення СРО до регулятивної діяльності на відміну від співіснування державного та локального регулювання сфери господарювання. Подолання Великої депресії передбачало делегування СРО низки публічно-владних нормотворчих повноважень.

Вперше правовий статус СРО було закріплено у Законі про ринок

цінних паперів (Securities Exchange Act of 1934). Термін «саморегулівна організація» визначався в ньому через перелік видів таких організацій на фондовому ринку. До різновидів СРО законодавець відніс будь-які національні фондові біржі, асоціації учасників ринку цінних паперів, зареєстровані клірингові агенції та Муніципальні правління з регулювання ринку муніципальних цінних паперів [80, с. 22].

У країнах Європи правовий статус СРО на рівні законодавства було визначено значно пізніше, а саме після другої світової кризи ХХ ст., яка сталася у 1974-1975 рр.

На відміну від розвинених країни, в Україні після 1917 року внаслідок революційних подій та входження у склад СРСР, внаслідок одержавлення всіх сфер суспільної діяльності саморегулювання не отримало еволюційний розвиток.

Однак в певних сферах діяльності все ж залишилися певні ознаки саморегулювання, тому не можна вважати, що радянський період була повна відсутність саморегулювання. В радянські часи у сферах культурного обслуговування населення, охорони здоров'я, фізкультурного руху, а також забезпечення громадського порядку та правил співжиття регулювання здійснювалося за допомогою громадських організацій. Тобто громадські організації, поруч з поданням допомоги в діяльності тих чи інших державних органів, самі здійснювали замість останніх окремі функції державних органів. Також певні ознаки саморегулювання залишилися на рівні діяльності адвокатури.

Відновлення саморегулювання у сфері професійної та господарської діяльності відбулося після отримання Україною незалежності та трансформації економічної, політичної та правової системи.

Однією з перших сфер відновлення діяльності СРО стала фондова торгівля. Так, Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 18 червня 1991 року було визначено правовий статус фондової біржі, який на сьогодні втратив чинність [14].

Законом України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 року було утворено систему саморегулювання у галузі адвокатської практики, який також втратив силу на сьогодні [6]. Зазначений Закон заклав засади створення реального саморегулювання адвокатської діяльності у 2012 році в межах нового Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 7 липня 2012 р. [7].

Законом України «Про торгово-промислові палати» утворено такі організації, як недержавні неприбуткові самоврядні організації, які об'єднують юридичних осіб, які створені і діють відповідно до законодавства України, та громадян України, зареєстрованих як підприємці, та їх об'єднання. Виходячи з тих завдань, які покладено статтею 3 зазначеного Закону на торгово-промислові палати, вони були одними із перших добровільних СРО у сфері господарської діяльності [12].

З прийняттям Конституції України було закладено основи подальшого розвитку законодавства у сфері діяльності СРО. Так, відповідно до статті 36 Основного Закону України, громадянам України надано право на свободу об'єднання у громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення економічних, соціальних, культурних і інших інтересів. При цьому, законодавством можуть бути встановлені обмеження в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей [1].

Отже, первинний етап становлення законодавства України в сфері СРО характеризувався певною хаотичністю та ініціативою з боку суб'єктів господарювання щодо утворення певних об'єднань, асоціацій. При цьому, такі об'єднання не мали делегованих повноважень з боку держави та діяли виключно на добровільних засадах, оскільки на державному рівні була відсутньою програма розвитку системи саморегулювання.

Наступним етапом розвитку законодавства України щодо системі саморегулювання є закріплення делегованих повноважень для СРО. Так, п. 14 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних

паперів в Україні» на Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку (надалі – НКЦПФР) покладено завдання з встановлення порядку і реєстрації СРО, що створюються особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів. Також п. 9 ч. 1 ст. 8 вказаного Закону передбачено право НКЦПФР встановлювати порядок проведення перевірок та оформлення їх результатів, відповідно до якого проводити самостійно чи разом з іншими відповідними органами перевірки діяльності професійних учасників ринку цінних паперів СРО професійних учасників ринку цінних паперів [8].

На виконання зазначених норм Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» було прийнято «Положення про саморегульовану організацію ринку цінних паперів», затверджене Наказом ДКЦПФР від 23 грудня 1996 року № 329, яке втратило чинність. Зазначеним Положенням було передано частину функцій державного органу ДКЦПФР до СРО. Такі СРО контролювалися з боку ДКЦПФР та підлягали легалізації шляхом видачі Свідоцтва про реєстрацію громадської організації або об'єднання як СРО (Розділ VII Положення) [20].

На сьогодні діє «Положення про об'єднання професійних учасників фондового ринку», затверджене Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 27 грудня 2012 року № 1925, яке визначає основні засади та вимоги до функціонування об'єднань професійних учасників фондового ринку та саморегулювальних організацій професійних учасників фондового ринку [21].

Також однією з перших галузей професійної діяльності, в якій запрацював ефективний механізм саморегулювання, стала система адвокатури. Так, розділом VII Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 7 липня 2012 р. запроваджено систему адвокатського самоврядування. Статтею 44 вказаного Закону адвокатському самоврядуванню делеговано повноваження щодо утворення та забезпечення діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, ведення

Єдиного реєстру адвокатів України, участі у формуванні Вищої ради правосуддя [7].

Планом заходів щодо дерегуляції господарської діяльності, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р., передбачено розробку проекту Закону України «Про саморегулівні організації» [19].

Концепцією реформування інституту саморегулювання в Україні від 10 травня 2018 року розроблено основні напрями удосконалення законодавства у цій сфері [18]. У Концепції визначено основні проблемні питання у діяльності СРО. Дана Концепція повинна була бути реалізована протягом 2018-2019 років. Проте поставлені у Концепції завдання, на жаль, не вирішено на законодавчому рівні.

Так, на сайті Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 28.12.2018 року було оприлюднено для громадського обговорення проект закону «Про саморегулівні організації», розроблений на основі «Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні» (схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 за №308-р) та відповідно до «Плану заходів з реалізації Концепції» (затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.08.2018 за №598-р) [18; 19].

Слід наголосити, що до розгляду Верховною Радою пропонувалися наступні законопроекти щодо лікарського самоврядування: Проект Закону «Про лікарське самоврядування» від 06.04.2018 р. № 8250; Проект Закону «Про професійне самоврядування медичних професій в Україні» від 24.04.2018 р. № 8250-1; Проект Закону «Про основи професійного самоврядування у сфері охорони здоров'я» від 24.04.2018 р. № 8250-2.

Проте, жоден з вказаних проектів не було прийнято.

Також було відкликано й проект Закону «Про саморегулювання господарської та професійної діяльності» від 17.12.2019 р. № 2613 [63]

Тобто, на сьогодні констатуємо відсутність базового закону про

саморегулювання. Нормативно-правове регулювання, що має встановлювати організаційні та правові засади діяльності СРО в Україні, характеризується несистемністю, множинністю підходів до впровадження та здійснення саморегулювання, наявністю численних недоопрацювань.

Таким чином, саморегулювання було притаманним суспільству ще з початку зародження первинних форм ведення спільної справи. Перші форми СРО розробляли правила професійної діяльності, виконували функції контролю та нагляду внаслідок недостатності державного регулювання за такими напрямками. Головна мета їх утворення полягала у встановленні правил професійної чи підприємницької діяльності у певній сфері, у створенні механізмів контролю і нагляду за дотриманням таких правил в умовах відсутності будь-якого централізованого регулювання цих питань на рівні тогочасних держав.

1.2. Поняття та функції саморегулівних організацій

Появу поняття «саморегулівна організація» на нормативному рівні пов'язують із політикою Нового курсу Теодора Рузвельта у США, зокрема, із прийняттям Securities Exchange Act у 1934 році, згідно з яким асоціації учасників фондового ринку, національні фондові біржі, а також Муніципальне правління з регулювання ринку муніципальних цінних паперів та зареєстровані клірингові агенції отримали статус саморегулівних організацій – неурядових організацій, що, відповідно до закону, відповідають за регулювання діяльності своїх членів, для чого визначають конкретні правила поведінки та контролюють їх виконання для забезпечення відповідності такої діяльності нормам справедливості, етичності, а також результативності. Як зазначають Т.В. Маланчук і О.В. Маслак, такий крок став «відправною точкою» поширення ідеї саморегулівних організацій в усьому світі, практика застосування якої має в переважній більшості випадків виключно позитивні наслідки – зниження впливу держави та скорочення

витрат на реалізацію контрольної та наглядової функцій [53, с. 27].

СРО – це некомерційна організація, непідприємницьке товариство, неприбуткове об'єднання професійних учасників ринку [65, с. 405]. СРО створюється без мети отримання прибутку.

Зазначимо, що враховуючи зміст статей 83, 85 Цивільного кодексу України, статті 52 Господарського кодексу України та статті 133.4.1. Податкового кодексу України СРО є непідприємницькою організацією [2; 3; 4].

Так, В.В. Кочин підсумовує: «СРО є непідприємницьким товариством...Ця властивість надає юридичній особі можливість лише організувати ринок, а не бути його активним учасником» [49, с. 37].

Аналізуючи погляди науковців та положення законодавства України щодо поняття та правової природи СРО, О.М. Гончаренко дійшла наступних висновків.

СРО – це особливі організації, об'єднання суб'єктів господарювання, за допомогою яких врегульовуються взаємовідносини між державою, суб'єктами господарювання та споживачами товарів та послуг. СРО – це платформа, яка сприяє створенню домовленостей між усіма зацікавленими особами та яка є взаємовигідною для усіх. З одного боку, органи державної влади мають можливість зекономити свої ресурси щодо управління галуззю, водночас вони мають бути впевнені у прозорості та ефективності діяльності СРО. Видається, що у певних випадках створення СРО є більш вигідним для держави, аніж для самих суб'єктів господарювання. Адже створення СРО, розробка правил гри на ринку самими учасниками – це складна справа, оскільки усі процедури мають відбуватися на основі рівності та домовленостей, що може проявлятися у затягуванні процесу формування організації. Досягнення домовленостей між множинними не підпорядкованими суб'єктами доволі невдячна справа. Тому й обговорюється питання не завжди добровільного порядку створення СРО.

Для суб'єктів господарювання – це залучення до процесу регулювання

галузі; можливість бути суб'єктами, а не об'єктами регулювання; бути певними у важливості та економічній доцільності від конкретної діяльності.

Для споживачів – це можливість безпосереднього звернення та отримання більш якісних стандартизованих товарів та послуг, вчасного та швидкого реагування на скарги та відшкодування збитків, завданих учасником СРО. Причому у разі усіх позитивних особливостей діяльності СРО негативний вплив має бути визначений та прогнозований.

Саморегулівна організація – це інституційна (організаційна) форма саморегулювання суб'єктів господарювання, метою якої є альтернативне або додаткове до державного самостійне упорядкування господарської діяльності у певній сфері, галузі, виді (видів), ринку, які вони представляють.

Саморегулівна організація – самоврядна організація, неприбуткове некомерційне об'єднання суб'єктів господарювання для самостійного регулювання господарської діяльності.

Інституціоналізація системи саморегулювання в Україні є важливим кроком для розвитку альтернативних способів регулювання господарської діяльності. Розвиток СРО є показником активності суб'єктів господарювання та їх можливостей самостійного упорядкування певних ринків, сфер, галузей та видів економічної діяльності [41, с. 204-205].

При формулюванні поняття саме саморегулівної організації страховиків, на нашу думку слід враховувати, що вона є організацією професійних учасників ринку, які забезпечують різноманітні потреби суспільства у сфері страхування шляхом надання кваліфікованих послуг і при тому несе персональну відповідальність.

Як зазначають Л.О. Шапенко та Р.Б. Шишка, саморегулівні організації є юридичною особою приватного права, оскільки створюються відповідно до волі її учасників на підставі установчих документів. І тому держава як регулятор економічних відносин не може виступати ініціатором створення саморегулівних організацій, оскільки нівелюється принцип самостійності саморегулювання, а також виникає імовірність впливу держави на таку

організацію [75, с. 29; 76, с. 90].

Низка вчених і дослідників сфери саморегулювання господарської діяльності наголошують на необхідності прийняття окремого Закону «Про саморегулівні організації», як це мало місце, до прикладу, в 2007 році в Російській Федерації. Подібний закон дав би змогу налагодити конструктивний діалог держави та підприємців. Водночас наша позиція схожа до тієї, що була висловлена О.М. Гончаренко, а саме стосовно спірності в руслі необхідності прийняття окремого відповідного законодавчого акту. Адже дуже складно врахувати всі аспекти правового статусу і діяльності саморегулівних організацій через різноманітність сфер і видів господарської діяльності. Тому краще, ми вважаємо, передбачати в рамках кожного законодавчого акту, що регламентує порядок провадження тієї чи іншої сфери господарювання, положення щодо особливостей статусу саморегулівних організацій. Тут слід згадати про справедливе положення ст. 16 Закону «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг» про те, що «правовий статус, види, порядок створення, правовий режим функціонування та припинення діяльності об'єднань визначається згідно із законами України» [13]. Ми переконані, що воно є слушним. Разом із тим, доцільно доповнити Господарський кодекс України Главою 2-1 «Особливості саморегулювання господарської діяльності», яка б містила основоположні норми стосовно статусу саморегулівних організацій, а також щодо співвідношення державного регулювання і саморегулювання господарської діяльності.

Як відомо, сутність функції як окремої наукової категорії полягає в тому, що вона завжди висловлює певне відношення одного предмета (явища) до іншого предмета (явища), залежність і взаємозв'язок між ними. Функція позначає певне відношення між суб'єктами щодо конкретних об'єктів. Це підтверджується, зокрема, правовідносинами як правовим зв'язком між суб'єктами.

Тобто, функції мають наукове та практичне значення.

Функціями СРО є основні напрями їх діяльності, упорядкування відносин відповідно до мети та завдань. Звичайно, функції СРО взаємопов'язані між собою та реалізуються за допомогою певних засобів, притаманних як іншим непідприємницьким організаціям, так і виключно СРО.

На думку Н.Ю. Філатової, функції СРО поділяються на обов'язкові та факультативні [73, с. 284]. До обов'язкових функцій відносяться:

1) Нормотворча функція полягає в тому, що СРО приймає і затверджує норми, правила і стандарти діяльності суб'єктів підприємництва. При цьому такі правила спрямовані на регулювання відносин, що складаються у процесі здійснення членами СРО своєї підприємницької та/або професійної діяльності і регулюють не лише відносини між членами СРО та самою організацією, а й між членами СРО та споживачами їх товарів (робіт або послуг).

2) Контрольна функція полягає у забезпеченні з боку членів СРО контролю за дотриманням прийнятих нею норм, правил і стандартів діяльності.

3) Пунітивна функція знаходить свій прояв у притягненні до відповідальності осіб, які порушили правила, стандарти, розроблені СРО, та/або норми чинного законодавства у відповідній сфері. Перелік можливих санкцій повинен встановлюватися у локальних актах, що приймаються СРО, і відповідати нормам чинного законодавства.

До факультативних функцій науковець відносить наступні функції:

1) розробка і реалізація процедури позасудового (приватного) розгляду скарг на діяльність членів СРО з боку споживачів їхніх товарів, робіт або послуг, а також спорів між СРО і її членами;

2) створення механізму відшкодування збитків, завданих споживачам товарів, робіт або послуг, наданих членами СРО. Способами захисту інтересів споживачів товарів (робіт або послуг) членів СРО може бути створення системи колективного страхування професійної відповідальності

членів СРО, утворення спеціальних майнових фондів для відшкодування збитків, завданих членами-порушниками тощо;

3) представництво інтересів членів СРО у відносинах із іншими учасниками цивільного обороту, а також перед певними органами державної влади та місцевого самоврядування, у тому числі в суді, та деякі інші функції.

В.В. Сулова, до функцій СРО відносить такі: акумулююча та об'єднувальна функція інтересів своїх засновників щодо порядку здійснення ними своєї господарської або професійної діяльності; нормотворча, засновницька, регулятивна, представницька, контрольна, інформаційно-аналітична, освітньо-кваліфікаційна, судова, умовно-страхова, правоохоронна [70, с. 122].

В процесі аналізу видів та змісту функцій СРО О.М. Гончаренко систематизувала всі функції та запропонувала власну їх класифікацію:

1) за спрямуванням на: регулятивну, охоронну, контрольну-пунітивну функції;

2) за важливістю застосування: основні та додаткові, які залежно від виду СРО, її мети, сфери діяльності можуть різнитися. Основними функціями є регулятивна (яка включатиме різні функції до свого складу: нормативну, організаційну, представницьку як основні); охоронна та контрольна;

3) залежно від наявності публічно-приватних інтересів: які мають у своїй складовій публічні аспекти (розвиток певного ринку), приватні аспекти (вирішення внутрішніх конфліктів між членами СРО), а також як публічні, так і приватні аспекти (функція контролю, нормативна тощо);

4) функції, пов'язані з виконанням делегованих повноважень та відсутністю таких. У межах регулятивної функції можуть реалізовуватися повноваження щодо ліцензування певного виду господарської діяльності, сертифікації та навчання підприємців тощо;

5) залежно від виконання поставлених завдань: внутрішні (вирішують питання, пов'язані із внутрішньою взаємодією членів СРО, задоволення

виключно власних інтересів) та зовнішні (спрямовані на співпрацю, взаємодію з органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями, споживачами товарів та послуг тощо). До внутрішніх функцій можна віднести освітню, консультативну, методологічну тощо, до зовнішніх – представницьку, захисну функції [41, с. 258].

На нашу думку, зазначена класифікація демонструє сучасні підходи до розуміння правової природи СРО та мети функціонування, а також покладених на неї завдань.

Слід зазначити, що на практиці держава не втручається в діяльність СРО з реалізації контрольної-пунітивної функції. Так, застосування дисциплінарних заходів до своїх членів є виключно повноваженням СРО. Згідно правової позиції Верховного Суду викладеній, зокрема, у постанові Великої Палати ВС від 27 березня 2019 року по справі № 826/4734/16 та постанові Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 22.02.2018 року по справі № 800/585/17, юрисдикція адміністративних судів не поширюється, зокрема, на справи щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) громадського об'єднання, саморегулювальної організації віднесені до його (її) внутрішньої діяльності або виключної компетенції.

З урахуванням цих функцій, що характерні для всіх саморегулювальних організацій, мають виокремлюватися функції саморегулювання в певних сферах.

Так, до функцій СРО на фондовому ринку В.І. Полюхович відносить: нормотворчу, організаційну, контрольну, інформаційну, захисну або арбітражно-представницьку функції [61, с. 137].

Для саморегулювальних організацій страховиків характерною є наявність низки специфічних функцій, що невластиві іншим різновидам непідприємницьких товариств. Узагальнено ці функції поділяються на обов'язкові та факультативні.

Л.О. Шапенко до обов'язкових функцій відносить:

1) нормотворчу, яка полягає в тому, що саморегулювальна організація

страховиків приймає і затверджує норми, правила, стандарти діяльності суб'єктів страхового підприємництва;

2) контрольну, за допомогою якої забезпечується контроль з боку членів саморегулювальної організації страховиків за дотриманням прийнятих нею норм, правил, стандартів діяльності;

3) пунітивну, яка знаходить свій вияв у застосуванні заходів впливу до учасників, які порушили прийняті саморегулювальною організацією страховиків нормативні акти щодо здійснення страхової діяльності [75, с. 31].

На сьогодні є очевидним, що законодавець неабияк зацікавлений в утворенні саморегулювальних організацій у найрізноманітніших сферах підприємництва. Про це свідчить стрімке збільшення кількості законодавчих актів, які визначають особливості правового статусу цих організацій, а також активізація законотворчої роботи в цьому напрямі.

Однак реакція в науковому середовищі й у суспільстві в цілому на такі зміни в законодавстві була й залишається далеко не однозначною. Прихильники вбачають у ньому найбільш вигірне вирішення проблем, пов'язаних із неефективністю і неієвістю державного управління і його занадто високою витратністю. Їх опоненти вважають, що надання публічно-владних повноважень тим, хто зацікавлений у використанні їх у власних інтересах, є небезпечним.

Вважаємо, що виконання окремих повноважень публічного характеру суб'єктами, що не належать до державного апарату, в багатьох випадках демонструє свою дієвість і заслуговує на увагу.

Таким чином, саморегулювальною організацією є неієприємницьке товариство, засноване на засадах членства суб'єктів професійної та/або підприємницької діяльності, яке створюється з метою задоволення індивідуальних і суспільних інтересів шляхом уповноваження такої організації на виконання функцій із розробки і прийняття правил, норм і стандартів діяльності для членів організації, здійснення контролю за дотриманням членами організації розроблених нею правил (та/або вимог

чинного у відповідній галузі законодавства), притягнення до відповідальності членів організації, які припустилися певних порушень, а також здійснення інших функцій, спрямованих на одночасне задоволення інтересів її членів і захист інтересів широкого кола споживачів їхніх товарів (робіт або послуг).

Аналізуючи різноманітність поглядів науковців щодо функцій СРО, можна підсумувати наступне: відзначаються розбіжності поглядів щодо назв функцій СРО, їх складових та змістових елементів; під однією назвою у одного автора фактично розуміється зміст функції, який має місце в іншого науковця під іншою назвою та комплексом елементів (наприклад, О.М. Гончаренко визначає контрольно-пунітивну функцію, а Н.Ю. Філатова вказує окремо на контрольну функцію та пунітивну функцію).

Розрізняють основні та додаткові функції СРО. До основних функцій можна віднести: нормування та контроль професійної діяльності своїх членів у межах своєї компетенції; захист професійних інтересів своїх членів у спорах з органами влади та споживачами; гарантія цивільної відповідальності своїх членів у мінімально встановлених розмірах; професійна громадська експертиза законопроектів. У свою чергу, додатковими визначають: позасудовий розгляд скарг на діяльність членів СРО; створення механізму відшкодування збитків, завданих споживачам товарів, робіт або послуг, наданих членами СРО; представництво інтересів членів СРО перед учасниками цивільного обороту, органами влади тощо. Вважаємо, що саме з урахуванням зазначених функцій (як основних, так і додаткових), повинен розвиватися інститут саморегулювання страхового ринку в Україні. Адже основні функції представляють собою переважно внутрішній бік діяльності СРО, спрямований на задоволення інтересів їх членів, тоді як додаткові – здебільшого носять зовнішній характер, тобто окреслюють діяльність членів СРО на ринку, їх взаємозв'язки з різного роду суб'єктами.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ

2.1. Правовий статус та види саморегулювних організацій у сфері страхування

Залежно від виду господарської діяльності саморегулювання може поділятися на: саморегулювання діяльності на фондовому ринку; саморегулювання діяльності на ринку фінансових послуг; саморегулювання в торговельній діяльності; саморегулювання в банківській діяльності; саморегулювання у страховій діяльності; саморегулювання в будівельній діяльності; саморегулювання в інноваційній діяльності; саморегулювання в рекламній діяльності тощо.

Умови створення і діяльності об'єднань страховиків регулюються ст. 13 Закону України «Про страхування», відповідно до якої ці об'єднання не можуть займатися страховою діяльністю, тобто не є комерційними підприємства. Об'єднання страховиків діють на підставі статутів і набувають прав юридичної особи після їх державної реєстрації.

Цим же законодавчим актом передбачено можливість створення конкретних об'єднань страховиків за певними видами страхової діяльності, а саме «страховики, яким дозволено займатися страхуванням авіаційних ризиків, та страховики, яким дозволено займатися страхуванням морських ризиків, можуть створити Авіаційне страхове бюро та Морське страхове бюро, які мають бути юридичними особами, що утримуються за рахунок коштів страховиків. Страховики, які мають дозвіл на страхування відповідальності операторів ядерних установок за шкоду, що може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту, зобов'язані утворити ядерний страховий пул, який має бути юридичною особою, що утримується за рахунок коштів страховиків [11].

Законодавство в сфері страхування містить спеціальну норму, яка

дозволяє створювати саморегулівні організації страховиків, учасниками яких також можуть бути страхові та перестрахові посередники (як свідчить практика). Зважаючи на те, що основні завдання та функції таких організацій стосуються, в першу чергу, діяльності страховиків, вважаємо за необхідне розглянути питання їх діяльності.

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», саморегулівні організації представляють собою неприбуткові об'єднання фінансових установ, які були створені із метою захисту інтересів своїх членів та інших учасників фінансових ринків та яким делегуються повноваження на здійснення державного регулювання діяльності фінансових ринків, повноваження в сфері розроблення та впровадження правил поведінки на фінансових ринках та(або) операцій із сертифікації фахівців фінансового ринку. Законами України із питань регулювання ринків фінансових послуг можуть передбачатись надання додаткових повноважень, які можуть бути делегованими саморегулівним організаціям [13].

Згідно зі ст. 16 зазначеного Закону України об'єднання фінансових установ набувають статусу саморегулівних організацій після внесення записів про них до відповідних реєстрів, які ведуться органами, здійснюючими роботу в сфері державного регулювання фінансових ринків, в межах їх компетенцій. Саморегулівними організаціями в межах делегованих таким організаціям повноважень є організації, які наділені повноваженнями здійснювати регуляторні функції із врахуванням вимог норм Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [13].

Значною мірою правовий статус саморегулівних організацій у сфері страхування визначається також Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг «Про затвердження Положення про делегування Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, окремих повноважень об'єднанню

страховиків» від 21.08.2008 року. В руслі вимог і умов делегування повноважень Нацкомфінпослуг об'єднанням страховиків регламентуються серед іншого вимоги до внутрішніх документів останніх, повноваження й обов'язки саморегулівних організацій, а також питання контролю Нацкомфінпослуг за діяльністю таких організацій. Об'єднання страховиків, зокрема, повинне мати власне або орендоване приміщення на строк не менше 1 року, потрібні доходи для виконання повноважень. Серед обов'язків саморегулівних організацій визначаються такі як: надання інформації Нацкомфінпослуг щодо змін у внутрішніх документах, у складі виконавчих і контролюючих органів, подавати цьому органу документи стосовно правил поведінки в страховій діяльності, річний звіт про діяльність, про дати проведення чергових і позачергових загальних зборів організації та засідань її органів управління, оперативно і повно висвітлювати прийняті рішення щодо здійснення делегованих повноважень та ін. [22].

Як стає зрозумілим з аналізу положень чинного законодавства України стосовно правового статусу саморегулівних організацій у сфері страхування, нормативне забезпечення їх діяльності постає далеко не повним, а навіть місцями й суперечливим. Так, з точки зору Положення про делегування Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, окремих повноважень об'єднанню страховиків, останні постають доповненням функцій держави у певних аспектах функціонування страхового ринку. Тобто де-факто вони позбавлені якогось самостійного статусу з визначеними функціями.

Окрім цього, однієї ст. 13 Закону «Про страхування» явно недостатньо, аби належним чином визначити правовий статус саморегулівних організацій. Вважаємо за доцільно в руслі доповнення цього Закону взяти до уваги положення Закону «Про цінні папери та фондовий ринок», що містить окремий Розділ XI «Об'єднання професійних учасників ринків капіталу» (визначаються питання набуття статусу, реєстрації, повноваження, питання делегування функцій держави таким об'єднанням) [15]. Подібним чином

можливо регламентувати статус об'єднань страховиків у рамках Закону «Про страхування».

Несформованим у рамках законодавства постає розуміння саморегулювальних організацій у сфері страхування. Для цього звернемося до доктринальних джерел.

Так, Т.Д. Кривошлик пропонує розглядати поняття «об'єднання страхових компаній» як певні спеціалізовані некомерційні організації, які, зазвичай, створюються страховими компаніями у відповідності до вимог норм чинного законодавства або на добровільній основі із метою координування ведення власної діяльності, представництва і захисту інтересів своїх членів, здійснення спільних програм, співробітництва з органами державної влади та місцевого самоврядування, українськими і іноземними організаціями та сприяння розвитку страхування [51, с. 252].

З погляду Т.В. Яворської, саморегулювальні організації це об'єднання суб'єктів страхового підприємництва, що визначають стандарти діяльності та взаємовідносини між страховими компаніями, страховими компаніями і клієнтами, визначають норми професійної етики, формують компенсаційні механізми, розробляють типові правила страхування [79, с. 107].

Отже, вважаємо слушним підхід Т.Д. Кривошлик щодо трактування поняття саморегулювальних організацій у сфері страхування. Тому пропонуємо в рамках ст. 13 Закону «Про страхування» визначити наступне: «Страховики можуть утворювати спілки, асоціації та інші об'єднання (саморегулювальні організації) для координування ведення власної діяльності, представництва і захисту інтересів своїх членів, здійснення спільних програм, співробітництва з органами державної влади та місцевого самоврядування, організаціями та сприяння розвитку страхового ринку», змінивши ч. 1 чинної редакції цієї статті.

Важливою є позиція про те, що функціонування саморегулювальних організацій на ринку страхування відіграє значну роль в сфері забезпечення стабільності і розвитку сфери страхових послуг на ньому. Члени таких

організацій, як суб'єкти, що безпосередньо провадять діяльність у страхуванні, можуть якнайшвидше реагувати на будь-які зміни на ринку страхових послуг, ініціювати пропозиції щодо вдосконалення регулювання їх діяльності та правового становища, забезпечувати захист власних інтересів, прав споживачів та інше [57, с. 226]. Тобто метою функціонування інституту саморегулювання діяльності в страхуванні є забезпечення ефективного розвитку вказаної сфери господарювання, здійснення контролю за діяльністю її суб'єктів, забезпечення захисту прав страхових компаній, а також споживачів їхніх послуг.

Перше об'єднання страховиків в Україні було створено у 1992 році і це була Ліга страхових організацій України [52], у 1994 році було створено Моторне (транспортне) бюро України, у 2004 році була створена асоціація страховиків під назвою «Страховий бізнес» [26], у 2008 році – Українська федерація страхування [27], у 2017 році було зареєстровано ще одне об'єднання – Національна асоціація страховиків України. В останні роки були створені також організації страховиків, що займаються ризиками агрострахування та страхування від тероризму.

Національну асоціацію страховиків України (НАСУ), було створено тільки у кінці 2017 р. За кількістю учасників НАСУ є найменшим – об'єднує 30 страховиків. Основними завданнями та метою діяльності НАСУ є розробка, затвердження та впровадження високого рівня правил і стандартів діяльності на ринку страхових послуг [62].

До загальних об'єднань страховиків на страховому ринку України можна віднести Харківський союз страховиків, організований у 1993 р. Це перше і єдине в Україні регіональне страхове об'єднання, створене за територіальним принципом. Мета діяльності Харківського союзу страховиків – «дослідження кон'юнктури ринку та виявлення суспільної думки». До основних завдань Союзу належать: координація страхової діяльності у регіоні; захист інтересів своїх членів і здійснення спільних програм [51, с. 250].

Саморегулювання страхового ринку реалізується через спеціалізовані (професійні) об'єднання страховиків, які виконують більш вузькі завдання порівняно з вищезазначеними загальними об'єднаннями. Вони можуть утворюватися обов'язково, відповідно до вимог законодавства або на добровільній основі. В Україні у 1994 р. було створено Моторне (транспортне) страхове бюро України (МТСБУ) [55].

Значимим у системі компетенцій МТСБУ постає здійснення цим об'єднанням гарантійної функції по страховим відшкодуванням за страховиків, її членів. Так, у Постанові від 7 серпня 2018 року Верховний Суд прийшов до висновку про те, що якщо страховик відмовився від виплати на вимогу страхувальника МТСБУ повинне здійснити виплати свого члена з централізованого страхового резервного фонду страхових гарантій за рахунок його внесків. У рамках первинного позову страховик – повний член МТСБУ – звертався з позовом до МТСБУ до місцевого господарського суду, аби зобов'язати об'єднання врахувати сплачені позивачем до централізованого страхового резервного фонду страхових гарантій кошти, які МТСБУ скерувало на погашення вимоги з врегулювання страхового випадку, що стався на території Італії, на виконання недійсного договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів на умовах міжнародної системи автомобільного страхування «Зелена картка». Рішеннями місцевого та апеляційного господарських судів позов було задоволено, однак Верховний Суд прийняв рішення про відмову в його задоволенні, скасувавши рішення попередніх судових інстанцій. Касаційний суд установив, що МТСБУ як організація, що повинна гарантувати страхові виплати, правомірно здійснив таку виплату (адже страховик відмовився) за міжнародним договором страхування [24].

Часто МТСБУ постає учасником судових спорів у якості позивача стосовно повернення йому виплачених ним сум страхового відшкодування третім особам. Так, до прикладу, Верховний Суд розглянув 21 грудня 2020

року справу за скаргою МТСБУ до військової частини про стягнення з відповідача сум сплаченого позивачем страхового відшкодування. Позов було мотивовано тим, що МТСБУ має право зворотної вимоги до військової частини як володільця автомобіля, за участі якого та з вини водія якого сталася ДТП з наслідками у вигляді механічних пошкоджень автомобілів – учасників ДТП, щодо сплаченої позивачем потерпілій особі – учаснику ДТП суми відшкодування, а також щодо суми здійснених позивачем витрат за послуги аварійного комісара (експерта) з визначення причин та обставин ДТП і зі встановлення розміру заподіяних у ДТП збитків. У зв'язку з тим, що рішеннями попередніх інстанцій позов було задоволено частково (лише в частині грошових виплат), МТСБУ звернулось до Верховного Суду з вимогою про виплату грошової суми в повному обсязі. Касаційний суд прийшов до висновку, що суди попередніх інстанцій не дослідили всіх доказів по справі (зокрема, оцінку вартості збитків), а тому їх висновок сформувався недостатнім [25].

МТСБУ провадить свою діяльність на підставі Статуту, затвердженого загальними зборами його членів у 2018 році. Воно має досить складну структуру органів управління, серед яких: Загальні збори членів, Загальні збори повних членів, Президія та Дирекція Бюро, Координаційна Рада і Ревізійна комісія як органи контролю. Об'єднання не може виступати засновником чи співзасновником юридичних осіб, що займаються підприємницькою діяльністю та/або мають на меті одержання прибутку. Варто додати, що Бюро несе відповідальність за зобов'язаннями страховика за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності (в. т. ч. за договорами міжнародного страхування) у разі його ліквідації, тимчасової неплатоспроможності або банкрутства [69].

Другим спеціалізованим обов'язковим об'єднанням страховиків, утвореним відповідно до вимог законодавства, є Ядерний страховий пул. Він організований у 2003 р. відповідно до Положення про Ядерний страховий пул, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.06.2003 №

953 «Про обов'язкове страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду». Участь у цьому пулі є обов'язковою для страховиків, що отримали у встановленому порядку ліцензію на право проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду. Метою діяльності Пулу є координація діяльності його членів, пов'язаної з проведенням обов'язкового страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду і забезпечення фінансової надійності страхування. До основних завдань Пулу належать: організація співстрахування на принципах солідарної відповідальності у рамках Пулу; організація перестрахування за страховими ризиками, страхові обов'язки за якими перевищують фінансові можливості членів Пулу щодо страхового покриття цих ризиків власними активами; впровадження єдиних для всіх членів Пулу зразків договорів страхування, документів; участь у розробленні проектів актів законодавства, що сприяють досягненню цілей Пулу; забезпечення представництва Пулу у відносинах з органами державної влади, страхувальниками, іншими страховиками та інші [17].

Поряд з обов'язковими об'єднаннями страховиків важливе місце у розвитку страхового бізнесу займають спеціалізовані добровільні об'єднання страховиків. До них належать два діючих пули – аграрний та антитерористичний.

Для страхування і перестрахування ризиків тероризму та диверсій на території України у 2013 р. був створений Антитерористичний страховий пул. До його складу увійшли 12 страховиків. Передбачено, що члени пулу будуть страхувати майно, а також життя і здоров'я українців від збитку і нещасних випадків, викликаних терористичними актами та диверсіями [57, с. 251].

Однак, незважаючи на очевидну необхідність та ефективність своєї діяльності, не всі страхові об'єднання витримали перевірку часом. На страховому ринку України існували і припинили свою діяльність такі об'єднання страховиків, як Авіаційне страхове бюро, Морське страхове

бюро, Асоціація «Українське медичне страхове бюро», Будівельний страховий пул, Екологічний страховий пул. Припинення їх дії має негативний вплив на рівень страхового захисту суспільства та розвиток страхового ринку, зокрема, втрачено можливість охопити надійним захистом великі ризики і об'єкти страхування, підняти фінансові можливості страховиків та престиж національного страхового ринку [51, с. 247-253; 58, с. 41-44].

Додамо також, що в Україні має місце ініціатива створити Бюро екологічного страхування. Так, у розробленому Урядом у вересні 2021 року Проекті Закону «Про екологічне страхування» йдеться про те, що страховик у сфері екологічного страхування повинен мати членство в цьому об'єднанні. Останнє уповноважується встановлювати для своїх членів правила та умови здійснення екологічного страхування, які не можуть суперечити цьому Закону. Цікаво також, що в складі Бюро екологічного страхування створюються кілька фондів, а саме:

гарантійний резервний страховий фонд – для гарантування виплат страхових відшкодувань членами Бюро при настанні страхових випадків;

фонд попереджувальних заходів – для формування додаткових гарантій та покриття непередбачуваних збитків, у разі настання страхових випадків, страхові відшкодування за якими можуть перевищити кошти, наявні у гарантійному резервному страховому фонді, та наявні ліквідні страхові резерви членів Бюро;

фонд забезпечення господарської діяльності – для здійснення Бюро господарської діяльності;

фонд коригування рентабельності страховиків – для додаткового покриття зобов'язань страховиків за договорами екологічного страхування [62].

Таким чином, можна стверджувати, що страхові об'єднання є важливим фактором розвитку страхового ринку України. Це неприбуткові організації (спілки, асоціації та інші об'єднання), що створюються для

координування ведення власної діяльності, представництва і захисту інтересів своїх членів, здійснення спільних програм, співробітництва з органами державної влади та місцевого самоврядування, організаціями та сприяння розвитку страхового ринку. Подібна консолідація страховиків забезпечує їм переваги у конкурентній боротьбі, більш повне страхове покриття ризиків страхувальників та фінансову стійкість страхових операцій, що, своєю чергою, сприяє задоволенню потреб страхувальників у страхових послугах і розвитку страхового ринку.

2.2. Особливості членства в об'єднаннях страховиків

Ефективність виконання функцій саморегулювальної організації багато у чому залежить від побудови внутрішньої системи взаємодії між усіма структурними одиницями СРО, її посадовими особами та членами. Важливо визначитися із порядком обрання органів СРО та їх повноваженнями, здійсненням контролю та системи розв'язання конфліктних ситуацій у межах СРО, порядком набуття членства, правами та обов'язками учасників, порядком сплати членських внесків, межами відповідальності та джерелами доходів тощо.

Набути членство у СРО можливо за заявою на основі відповідності критеріям СРО. Критерії мають бути чітко сформульовані та відповідати законодавству. Відмова у членстві не має бути спрямована на дискримінацію суб'єкта господарювання чи усунення його з конкурентного середовища. Тому відмова у членстві може бути оскаржена до суду, а також у межах СРО.

До специфіки прав та обов'язків членів саморегулювальної організації можна віднести можливість діяти на основі визначених СРО правил, використовувати механізм захисту своїх інтересів, розроблений СРО, представницький потенціал, а також можливість врегулювання спору у межах СРО. Як член СРО, учасник може презентувати через неї своє бачення регулювання певної господарської або ж професійної діяльності. Члени СРО

мають можливість доступу до певних освітніх, методичних послуг, підвищення кваліфікацій, а у разі делегування певних повноважень СРО – отримання ліцензій та сертифікатів тощо.

Для запобігання дискримінації та дотримання конкурентних норм кожен член СРО має рівні права та, відповідно, право голосу. Тому відповідно до затверджених документів має бути визначено право обирати та бути обраним до органів управління, вносити пропозиції та брати активну участь у діяльності СРО, отримувати належні послуги від СРО у визначеному порядку.

Активну участь член СРО має здійснювати безпосередньо, та його діяльність має бути спрямована на досягнення мети та завдань організації, зокрема, він може брати участь у роботі постійно діючих колегіальних органів управління або у спеціальних (дисциплінарна комісія та інші). Ефективність участі залежить від бачення власної ролі в організації.

Статус члена СРО не може бути переданий іншим особам, за виключенням універсального правонаступництва у разі реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення). У зв'язку з цим виникає багато питань щодо набуття статусу члена СРО, переходу майнових прав, питання страхування діяльності реорганізованого члена СРО, проблематики відповідальності за вироблені товари та надані послуги. Якщо реорганізація відбувається шляхом поділу, а визначити правонаступника неможливо, то набуття членства має бути проведено за новою процедурою, а майнові зобов'язання визначено відповідно до положень про те, що правонаступники несуть солідарну відповідальність перед кредиторами юридичної особи, що припинилася [4]. У разі реорганізації шляхом злиття, приєднання, перетворення може відбуватися правонаступництво членства у СРО за бажанням суб'єкта господарювання.

До питання можливостей внутрішньої взаємодії учасників СРО можна віднести проблематику оскарження дій та бездіяльності органів управління та контролю як у межах самої СРО, так і за зовнішнього звернення до

державних судів та органів виконавчої влади, які здійснюють нагляд та контроль за діяльністю СРО. При чому такий порядок визначається статутом організації та не може обмежуватися лише використанням ресурсів СРО. Тобто звернення до державного суду залишається важливим конституційним правом учасників СРО у разі незгоди із рішеннями її керівних органів.

Розподіл обов'язків членів СРО у межах організацій залежить від її масштабів та кількості членів. Загальним правилом є, що у разі участі в одному органі, особа не може входити до іншого постійно діючого, зокрема контролюючого органу. Член саморегульованої організації не може входити до складу постійно діючого колегіального органу та контролюючого органу одночасно. Однак, якщо кількість членів невелика, то і чисельність органів скорочується та змінюються їх повноваження.

Порядок припинення (призупинення) членства у СРО також має бути чітко визначений. До особливих випадків припинення членства слід віднести, наприклад, втрату членом саморегульованої організації права на заняття господарською або професійною діяльністю, за умови, що такі вимоги є обов'язковими для набуття членства у СРО Крім того, припинення у вигляді виключення, як виду стягнення до учасника, можливе у разі недотримання правил СРО або ж за несплату членських внесків, а також інших випадках, визначених законом або статутом саморегульованої організації. У разі припинення членства колишній учасник СРО продовжує нести відповідальність за свою діяльність під час перебування у складі СРО.

СРО у переважній більшості функціонують за рахунок сплати членських внесків. Є.А. Поліщук зазначає: «З одного боку, СРО фінансуються винятково за рахунок членських внесків учасників ринку. Тому припустити, що ці учасники платитимуть гроші за додатковий контроль над ними, за те, що їх додатково карають, і одержувати від цього задоволення - необачно». Варто погодитися із думкою автора, що за додатковий контроль учасники СРО навряд чи будуть платити, однак за ефективний контроль галузі на основі добросовісності та чесної ділової практики ведення справ,

який би забезпечив стабільність функціонування галузі, то, звичайно, можливо. Далі, автор продовжує думку: «З іншого боку, держава (у даному випадку – в особі Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) ставиться до СРО як до опонента, тобто представника ринку – лобіста відповідного бізнесу. З цього приводу була думка регулятора, що такі відносини на користь ринку і він від них тільки виграє» [60, с. 191-192]. Будь-яка бізнес-спільнота прагне відстоювати власні інтереси, однак на сучасному етапі розбудови взаємовідносин громадянського суспільства, держави та бізнес-середовища сприймати представників ринку та СРО як опонента не варто. Як бачимо, еволюція мети створення СРО засвідчила закріплення публічних аспектів її функціонування. Тому і держава, і бізнес мають розбудовувати економіку, тобто мають спільну мету.

СРО функціонує не лише за рахунок членських внесків, а й інших надходжень, наприклад, добровільні пожертви, вступні внески тощо.

У більшості випадків СРО має вести публічний реєстр своїх членів та засновників, у якому надається правдива та достовірна інформація про них. При чому членами СРО мають бути фізичні особи – підприємці та юридичні особи, які здійснюють господарську та професійну діяльність у певній галузі. Тому, якщо це вимагається законодавством, то учасниками відповідного СРО можуть бути лише ті особи, які мають відповідний дозвіл на здійснення певного виду діяльності (ліцензію), сертифікат тощо. Реєстр членів СРО – це окремий важливий обов'язок у її діяльності, оскільки вимагає дотримання певних технічних критеріїв та визначення обсягу відомостей про членів та їх членських внесків.

У разі виявлення порушень діяльності члена СРО саморегулівна організація за підсумками перевірки має право: 1) приймати рішення, які зобов'язують члена СРО усунути виявлені за підсумками перевірки порушення та встановлювати терміни усунення таких порушень; 2) попереджувати члена СРО; 3) приймати рішення про виключення члена із СРО; 4) звертатися у випадках, встановлених законодавством про

адміністративні правопорушення, в уповноважений державний орган з контролю (нагляду) за діяльністю членів СРО з клопотанням про звернення до суду або про дискваліфікацію своїх членів, які є фізичними особами – підприємцями; 5) приймати інші рішення, що не суперечать законодавству [2].

Великі СРО, як правило, встановлюють багаторівневу систему забезпечення відповідальності, яка може включати як колективну відповідальність, так й індивідуальну відповідальність членів СРО: формування компенсаційного фонду саморегулівної організації; колективне страхування; встановлення обов'язкового індивідуального страхування відповідальності членів саморегулівної організації; субсидіарну матеріальну відповідальність членів саморегулівної організації перед споживачами продукції (робіт, послуг) та іншими особами; інші способи у випадках, передбачених статутом. Система відповідальності членів СРО може бути закріплена у відповідному законодавстві або ж на рівні статуту СРО.

Як бачимо, СРО може здійснювати окремі контрольні повноваження щодо діяльності своїх членів (за дотриманням внутрішніх власних документів) та додатковий контроль порівняно з органами державної влади. Отже, контрольний орган СРО має право здійснювати: контроль за виконанням внутрішніх саморегулівних правил організації; контроль за відповідністю діяльності нормам законодавства (комплаєнс); контроль за членами організації у разі делегованих повноважень.

Виходячи з положень ст. 13 Закону «Про страхування», можна вести мову про два види членства в саморегулівних організацій у сфері страхування – обов'язкове і добровільне. Так, до прикладу, обов'язковим є членство страховиків, які здійснюють обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, в Моторному (транспортному) страховому бюро України. Участь таких страховиків є однією з умов провадження ними відповідного виду страхування. Обов'язковою є також участь в ядерному страховому пулі для

тих страховиків, які мають дозвіл на страхування відповідальності операторів ядерних установок за шкоду, що може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту.

В свою чергу, добровільним є членство в таких саморегулівних організаціях, як Авіаційне страхове бюро (страхування авіаційних ризиків) і Морське страхове бюро (страхування морських ризиків) [11].

Проте, слід відзначити, що ст. 13 Закону «Про страхування» не чітко акцентує на розподілі членства об'єднань страховиків на дві групи – обов'язкового і добровільного. Вважаємо за потрібне тут доповнити цю статтю Закону відповідним положенням.

Досвід деяких зарубіжних країн, до прикладу, Польщі свідчить про те, що членство в саморегулівній організації в сфері страхування є обов'язковим. Так, у цій державі діє Польська страхова палата, утворена в 1990 р., членами якої є всі зареєстровані страхові товариства. На початку створення членство у цій організації було добровільним, але з 1995 р. стало обов'язковим [75, с. 30].

Особливості членства в СРО на прикладі МТСБУ, ЛСОУ, Національної асоціації страховиків України, Асоціації Страховий бізнес, Ядерного страхового пулу відображено в Додатку Б.

Таким чином, у цілому членство в об'єднаннях страховиків може бути обов'язковим (для тих страховиків, які здійснюють певні види страхування) та добровільним (за власною ініціативою). В результаті аналізу членства на прикладі кількох саморегулівних організацій у сфері страхування можна визначити, що питання набуття, втрати членства, права та обов'язки членів визначаються статутами об'єднань страховиків. У цілому членство не є диференційованим, за винятком МТСБУ, де воно розподілене на асоційоване та повне. Для набуття членства страховик подає відповідну заяву, сплачує вступні внески, а рішення щодо нього приймається колегіальними органами об'єднань. Втрата членства може відбуватися в спосіб виходу з об'єднання чи позбавлення членства. Значимим фактором участі в об'єднанні

страховиків є дотримання вимог корпоративної культури, а також дотримання стандартів і норм стосовно ділової репутації на страховому ринку.

2.3. Співвідношення саморегулювання та державного регулювання страхової діяльності

В країнах з ринковою економікою наявне як державне регулювання господарської діяльності, так і саморегулювання певної сфери господарювання. Досліджуючи особливості регулювання страхової діяльності, потрібно визначити оптимальну систему регулюючого впливу держави та саморегулювання певного виду діяльності.

На сучасному етапі механізм державного регулювання в сфері страхової діяльності України здійснюється за допомогою цілої низки нормативно-правових актів, основними із яких є Господарський кодекс України (ГК України), Цивільний кодекс України (ЦК України), Закони України «Про страхування», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів» та ін..

Так, до прикладу, Закон «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» містить положення про те, що державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг здійснюється шляхом: ведення державних реєстрів фінансових установ і реєстрів осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг; нормативно-правового регулювання діяльності фінансових установ; нагляду за діяльністю учасників ринків фінансових послуг (крім клієнтів); застосування органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг заходів впливу; здійснення інших заходів [13].

Г.В. Єхалова зазначає, що основний зміст державного регулювання

ведення страхової діяльності характеризується як система адміністративно-правових та адміністративних заходів впливу держави на учасників ринку страхових послуг [43, с. 1149].

Отже, державним регулюванням ведення страхової діяльності забезпечується сталий розвиток національної системи страхування, здійснюється робота із контролю за діяльністю учасників ринку, що є необхідним в зв'язку із наявністю певних об'єктивних причин, зокрема таких як: відсутність вільної конкуренції, необхідність регулювання зовнішніх ефектів, тощо. Основними функціями державного регулювання страхового ринку виступають: забезпечення правових умов; захист економічних інтересів споживачів-страхувальників; контроль страхового захисту суспільного виробництва; оптимізація режиму оподаткування суб'єктів ринку страхових послуг та умов ведення інвестиційної діяльності страхових компаній; забезпечення взаємодії національного страхового ринку з міжнародним; участь в роботі міжнародних організацій зі страхового нагляду, тощо. Додамо тут, що, зважаючи на факт підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році, відбувається гармонізація нашого законодавства й приведення його у відповідність до законодавства ЄС. Йдеться, в тому числі, й про ринок страхування (посилення фінансового моніторингу, вимог до платоспроможності страховиків та формування їх активів тощо). Низка Директив ЄС уже враховані в чинному законодавстві, а деякі знаходяться в процесі адаптації.

В свою чергу, значимими факторами саморегулювання страхового ринку на основі об'єднань страхових компаній постають:

- встановлення правил поведінки учасників об'єднань і стандартів надання страхових послуг;
- здійснення контролю і встановлення відповідальності за порушення встановлених правил поведінки і стандартів надання страхових послуг;
- контроль за дотриманням вимог законодавства щодо

платоспроможності учасників об'єднань;

- вирішення спірних питань, що виникли між учасниками об'єднань (а також між учасниками об'єднань та страхувальниками);
- організація та проведення навчання фахівців [51, с. 251].

Т.В. Яворська визначає існування саморегулювання страхового підприємництва як такого, що позбавлене державного регулятора. Дослідниця виділяє його позитивні і негативні аспекти порівняно з останнім. Позитивними, зокрема, постають: гнучкість норм саморегулювання; можливість впливу на нормотворчу діяльність органів влади; врахування особливостей безпосередньо суб'єктів страхового ринку; наявність особливих (менш витратних і простіших) механізмів вирішення суперечностей між страхувальниками і страховиками. В свою чергу, негативними аспектами саморегулювання в сфері страхування є можливість обмеження конкуренції на страховому ринку, зокрема, коли участь страховиків в об'єднаннях обов'язкова [79, с. 106].

Переходячи до питання про співвідношення державного регулювання і саморегулювання як двох видів регулювання в страховій діяльності, зазначимо спершу на позицію О.В. Говоруна, який відзначає, що в юридичній літературі можливо виокремлювати два основні підходи до співвідношення державного регулювання і саморегулювання:

- 1 підхід – саморегулювання є продовженням державного регулювання;
- 2 підхід – саморегулювання як протиставлення державному регулюванню.

При цьому, наголошує дослідник, з одного боку, саморегулівні організації отримують можливості самостійно регулювати певні відносини, тоді як держава відмовляється від регулювання останніх. З іншого боку, саморегулювання охоплює взаємодію держави та суб'єктів господарювання, адже відповідні організації здійснюють суспільно корисне завдання завдяки дотриманню балансу публічних і приватних інтересів [35, с. 200].

Зазначимо, що перший підхід представляє так звана європейська

модель саморегулювання фінансового ринку, а другий – американська. В рамках європейської моделі саморегулювання сприймається в якості доповнення державного регулювання, і навпаки. Держава, отже, делегує певні свої повноваження приватним організаціям задля досягнення певних суспільних цілей. Держава за цієї моделі, перш за все, встановлює межі саморегулювання для відповідних організацій, а також може переглядати правила і норми, розроблені саморегулювальними організаціями з метою дотримання публічних інтересів. На противагу цьому, за американської моделі саморегулювання фінансового ринку є автономним явищем, і майже не передбачає додаткового контролю з боку держави. Влада лише здійснює моніторинг і консультування суб'єктів фінансового ринку [33, с. 77].

М.В. Тимчак вважає, що державне регулювання і саморегулювання знаходяться в відносинах взаємодоповнюваності, однак все ж пріоритет зберігається за першим. Адже держава може делегувати певні повноваження і функції саморегулювальним організаціям, а не навпаки. Водночас державне регулювання має загальний характер, а саморегулювання – конкретно-обов'язковий (тобто лише для членів об'єднань страховиків) [71, с. 112].

З погляду О.М. Гончаренко, саморегулювання господарської діяльності це альтернативний стосовно державного вид регулювання. Порівняно з останнім, він більш гнучкий, більш своєчасний і більш новаторський. Разом із тим, державне регулювання може визначати межі здійсненням саморегулювання й межі втручання органів державної влади в саморегулювальні процеси [38, с. 43].

В цілому ж вплив держави на страхове підприємництво може відбуватися двояким чином:

по-перше, введення державного страхування, при якому держава на рівні з іншими учасниками ринку страхування постає його активним учасником на основі конкурентних засад;

по-друге, державний нагляд, при якому держава чинить вплив на ринкові процеси через прийняття нормативно-правових актів і здійснення

інших регулятивних заходів [71, с. 111].

Л.О. Шапенко, в свою чергу, вважає, що саморегулювання в страховій діяльності не здатне повністю замінити державне регулювання, адже корпоративна культура перебуває лише на стадії формування. Саморегулятивні організації не можуть перетворитися на напівдержавні, маргінальні структури [75, с. 30].

Справді, незважаючи на сьогоднішню поєднуваність державного регулювання і саморегулювання в сфері страхування, необхідно вести мову про потребу збалансування цих двох видів регулювання, тобто про пошук оптимальної моделі їх поєднання і подальшого функціонування.

На сьогодні, доводить О.В. Говорун, чинна в Україні система державного регулювання має низку недоліків, серед яких:

- надмірність повноважень органів влади щодо встановлення правил і стандартів професійної діяльності та вимог до продукції;

- недостатня ефективність і високі витрати нагляду і контролю з боку органів влади;

- недостатність інституційно встановлених механізмів зворотного зв'язку між підприємницьким співтовариством і органами влади.

Зазначені фактори призводять до високих витрат держави і підприємств на підтримку неефективної системи контролю. Звідси, отже, одним із широко застосовуваних у світовій практиці методів скорочення державного регулювання є саморегулювання, тобто передача частини прав щодо встановлення правил і контролю над ними самим учасникам ринку [34, с. 15].

При цьому, якщо виходити з положень чинного законодавства України, зокрема, Законів «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг» і «Про страхування», останні практично не містять норм, які б свідчили про співвідношення державного регулювання і саморегулювання в сфері страхування. Із поняття «саморегулятивна організація», що міститься в Законі «Про фінансові послуги і державне

регулювання ринків фінансових послуг», чітко зазначається, що останній делегуються органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, повноваження щодо розроблення і впровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг та/або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг. Саморегульним організаціям можуть бути делеговані й інші повноваження [13].

Особливості делегування повноважень саморегульним організаціям визначені відповідним Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 21.08.2008 року. Передбачається, що Нацкомфінпослуг може делегувати об'єднанню страховиків наступні повноваження: стосовно розробки й упровадження правил поведінки на ринку страхових послуг; стосовно сертифікації фахівців ринку страхових послуг. Задля делегування йому повноважень об'єднання страховиків звертається з відповідною заявою та визначеним переліком документів до Нацкомфінпослуг. Таке рішення приймається протягом 30 днів з дня надходження документів. Слід додати, що Нацкомфінпослуг може припинити або відкликати частину чи всю сукупність делегованих повноважень, якщо саморегульна організація не відповідає вимогам до неї, не виконує своїх обов'язків чи не дотримується законодавчих і статутних вимог до її діяльності [22].

Отже, якщо спостерігати з цього боку й враховувати сучасний стан законодавства України про статус саморегулювання в страховій сфері, то можна з упевненістю сказати, що останнє як явище сприймається в якості доповнення державного регулювання. Тобто держава готова передавати частину своїх повноважень з регулювання страхової діяльності саморегульним організаціям, які їм простіше, зручніше чи ефективніше здійснювати. Водночас, і тут мають місце низка недоліків у правовому регулюванні. Як слушно зазначає з цього приводу Т.В. Яворська, на сьогодні відсутніми залишаються чіткі повноваження і функції, що делегуються саморегульним організаціям страховиків. Повноваження між органами

державної влади та об'єднаннями страховиків мають бути чітко розмежовані, потрібна їх спільна участь в розробці основних напрямків розвитку страхового підприємництва, ефективна система підзвітності [79, с. 108].

О.М. Залетов відзначає, що саморегульним організаціям у сфері страхування можуть бути передані окремі функції, які здійснюються державою, а саме, зокрема:

- формування єдиних професійних правил і стандартів діяльності членів СРО;
- представництво інтересів суб'єктів страхового ринку, підвищення кваліфікації членів СРО, вирішення спорів між ними;
- контроль за дотриманням професійних стандартів, збір й аналіз статистики та ін. [45, с. 238].

В свою чергу, виходячи з положень ст. 13 Закону «Про страхування» [11], можливо вести мову про те, що держава забезпечує можливість страховикам формувати спілки, асоціації та інші об'єднання з метою координації своєї діяльності, захисту інтересів своїх членів та здійснення спільних програм. Держава здійснює реєстрації таких об'єднань. Важливо також додати, що держава також визначає конкретні види саморегульних організацій, які можуть організовуватись – Авіаційне страхове бюро, Морське страхове бюро, ядерний страховий пул, Моторне (транспортне) страхове бюро України. В руслі цих об'єднань встановлюються особливості їх членства – обов'язкове або добровільне.

Деякою мірою співпраця держави та об'єднань страховиків має місце в площині нормативно-правового забезпечення діяльності страхового ринку. Так, до прикладу, 19 серпня 2021 року НБУ оприлюднив проект Постанови «Про затвердження Положення щодо провадження діяльності зі страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», а 2 вересня його положення були обговорені з учасниками страхового ринку. Кілька позицій цього акту викликали особливу критику з боку страхових компаній та експертів, зокрема, в площині перестраховування, преференцій, монополії,

обмежень для страхових компаній. У цілому йдеться про те, що ринок страхування «вимагає» від НБУ як регулятора лібералізації, дерегуляції, спрощення, зменшення витрат страховиків тощо. Мав місце заклик, щоб регулятор чув і поважав пропозиції страховиків, а чинив вигляд, що дослухається [77].

Інший приклад. 1 липня 2021 року Верховна Рада України прийняла проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення правового регулювання страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою». З цього приводу ЛСОУ, Асоціація Страховий Бізнес і Харківський союз страховиків скерували народним депутатам листи з пропозицією ініціювати повернення законопроекту головному комітету на доопрацювання з наступним поданням на повторне друге читання та врахувати наведені в даному листі зауваження при його доопрацюванні, щодо, зокрема, наділення НБУ функціями щодо встановлення особливостей здійснення перестрахування за окремими видами та/або договорами страхування, встановлення вимог та порядку перестрахування у страховика (перестраховика) нерезидента, можливості змінювати порядок визначення фактичного та нормативного запасу платоспроможності і структури гарантійного фонду, змінювати перелік страхових резервів та порядок їх розрахунків, права встановлювати додаткові вимоги до страховиків, що здійснюють страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою тощо [32].

Наведемо ще один приклад діяльності саморегулювних організацій в контексті лобіювання інтересів страховиків. Він стосується участі НАСУ в обговоренні нового проект Закону «Про страхування». Так, на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики 22 вересня 2021 року було розглянуто відповідний проект Закону, що був опрацьований до другого читання. Нова редакція Закону враховує положення директив Європейського Союзу, принципи та стандарти Міжнародної асоціації органів нагляду за страхуванням (IAIS) та кращі

світові практики. Слід відзначити, що розгляду законопроекту передувала довготривала спільна робота народних депутатів, фахівців Національного банку України, страхових об'єднань та експертів. Позиція НАСУ була врахована на засіданні комітету [64].

Однак, зазначені нами приклади, ми вважаємо, не можуть свідчити про належний рівень співвідношення державного регулювання і саморегулювання в сфері страхування (страхового ринку), адже залучення об'єднань страховиків до діяльності з нормативного забезпечення функціонування страхового ринку носить непостійний, часто мінливий характер. Відсутній чіткий і належний механізм співпраці держави і саморегулювальних організацій. У цьому аспекті ми пропонуємо доповнити ст. 13 Закону України «Про страхування» частиною 8 такого змісту: «Об'єднання страховиків (саморегулювальні організації) залучаються органами державної влади до обговорення пропозицій щодо вдосконалення функціонування страхового ринку. Пропозиції об'єднань страховиків (саморегулювальних організацій) мають бути враховані при розробці законодавства, яке стосується страхового ринку». Подібна норма може стати базовою для подальшої розробки механізмів співпраці держави і саморегулювальних організацій, а також співвідношення державного регулювання і саморегулювання в сфері страхування.

Таким чином, на сьогодні співвідношення державного регулювання і саморегулювання в сфері страхування залишається нечітким, недостатньо зрозумілим і визначеним, відсутні чіткі законодавчі механізми для співпраці держави і саморегулювальних організацій. Де-факто держава сприймає об'єднання страховиків лише в руслі делегування їм окремих її повноважень. Об'єднання страховиків позбавлені також елементів впливу на державу стосовно вдосконалення діяльності страхового ринку, з яким вони знайомі безпосередньо з практичного боку. Вважаємо, що в подальшому статус об'єднань страховиків повинен бути наділений автономністю і значимістю, функції і роль державного регулювання та саморегулювання в сфері

страхування мають бути визначені, доповнювати одне одного.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Таким чином, у результаті проведеного дослідження правового статусу саморегульованих організацій у сфері страхування ми прийшли до таких висновків:

1. Саморегулювання було притаманним суспільству ще з початку зародження первинних форм ведення спільної справи. Перші форми СРО розробляли правила професійної діяльності, виконували функції контролю та нагляду внаслідок недостатності державного регулювання за такими напрямками. Головна мета їх утворення полягала у встановленні правил професійної чи підприємницької діяльності у певній сфері, у створенні механізмів контролю і нагляду за дотриманням таких правил в умовах відсутності будь-якого централізованого регулювання цих питань на рівні тогочасних держав; сучасний етап інституту саморегулювання в нашій державі характеризується розвитком саморегулювання унаслідок загальнодержавних напрямів на децентралізацію та дерегулювання;

2. Саморегульованою організацією є невідприємницьке товариство, засноване на засадах членства суб'єктів професійної та/або підприємницької діяльності, яке створюється з метою задоволення індивідуальних і суспільних інтересів шляхом уповноваження такої організації на виконання функцій із розробки і прийняття правил, норм і стандартів діяльності для членів організації, здійснення контролю за дотриманням членами організації розроблених нею правил (та/або вимог чинного у відповідній галузі законодавства), притягнення до відповідальності членів організації, які допустилися певних порушень, а також здійснення інших функцій, спрямованих на одночасне задоволення інтересів її членів і захист інтересів широкого кола споживачів їхніх товарів (робіт або послуг).

До основних функцій саморегульованих організацій віднесено: нормування та контроль професійної діяльності своїх членів у межах своєї компетенції; захист професійних інтересів своїх членів у спорах з органами

влади та споживачами; гарантія цивільної відповідальності своїх членів у мінімально встановлених розмірах; професійна громадська експертиза законопроектів. Додатковими функціями є: позасудовий розгляд скарг на діяльність членів СРО; створення механізму відшкодування збитків, завданих споживачам товарів, робіт або послуг, наданих членами СРО; представництво інтересів членів СРО перед учасниками цивільного обігу, органами влади тощо. З урахуванням зазначених функцій (як основних, так і додаткових), повинен розвиватися інститут саморегулювання страхового ринку в Україні, адже основні функції представляють собою переважно внутрішній бік діяльності СРО, спрямований на задоволення інтересів їх членів, тоді як додаткові – здебільшого носять зовнішній характер, тобто окреслюють діяльність членів СРО на ринку, їх взаємозв'язки з різного роду суб'єктами;

3. Страхові об'єднання є важливим фактором розвитку страхового ринку України. Це неприбуткові організації (спілки, асоціації та інші об'єднання), що створюються для координування ведення власної діяльності, представництва і захисту інтересів своїх членів, здійснення спільних програм, співробітництва з органами державної влади та місцевого самоврядування, організаціями та сприяння розвитку страхового ринку; подібна консолідація страховиків забезпечує їм переваги у конкурентній боротьбі, більш повне страхове покриття ризиків страхувальників та фінансову стійкість страхових операцій, що, своєю чергою, сприяє задоволенню потреб страхувальників у страхових послугах і розвитку страхового ринку;

4. Членство в об'єднаннях страховиків може бути обов'язковим (для тих страховиків, які здійснюють певні види страхування) та добровільним (за власною ініціативою). Питання набуття, втрати членства, права та обов'язки членів визначаються статутами об'єднань страховиків; у цілому членство не є диференційованим, за винятком МТСБУ, де воно розподілене на асоційоване та повне; для набуття членства страховик подає відповідну

заяву, сплачує вступні внески, а рішення щодо нього приймається колегіальними органами об'єднань; втрата членства може відбуватися в спосіб виходу з об'єднання чи позбавлення членства; значимим фактором участі в об'єднанні страховиків є дотримання вимог корпоративної культури, а також дотримання стандартів і норм стосовно ділової репутації на страховому ринку;

5. На сьогодні співвідношення державного регулювання і саморегулювання в сфері страхування залишається недостатньо визначеним, відсутні чіткі законодавчі механізми для співпраці держави і саморегулювальних організацій. Де-факто держава сприймає об'єднання страховиків лише в руслі делегування їм окремих повноважень. Об'єднання страховиків позбавлені елементів впливу на державу в контексті вдосконалення діяльності страхового ринку, з проблемами та потребами якого вони краще знайомі. У подальшому статус об'єднань страховиків повинен бути наділений більшою автономністю і значимістю, функції і роль державного регулювання та саморегулювання в сфері страхування мають бути визначені, і доповнювати одне одного.

З метою удосконалення чинного законодавства України з питань саморегулювання страхової діяльності, пропонується внести наступні **зміни та доповнення** до деяких законодавчих актів України, а саме:

1) доповнити Господарський кодекс України Главою 2-1 «*Особливості саморегулювання господарської діяльності*», яка б містила основоположні норми стосовно статусу саморегулювальних організацій, а також щодо співвідношення державного регулювання і саморегулювання;

2) внести зміни до законодавчої дефініції «саморегулювальна організація», що міститься в Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», а саме: після слів «...та якому» зазначити: «*можуть бути делеговані відповідними органами...*», і далі без змін за існуючим текстом;

3) змінити ч. 1 ст. 13 Закону України «Про страхування», виклавши її в

такій редакції:

«Страховики можуть утворювати спілки, асоціації та інші об'єднання (саморегулівні організації) для координування ведення власної діяльності, представництва і захисту інтересів своїх членів, здійснення спільних програм, співробітництва з органами державної влади та місцевого самоврядування, організаціями та сприяння розвитку страхового ринку, якщо їх утворення не суперечить законодавству України. Ці об'єднання не можуть займатися страховою діяльністю»;

доповнити ст. 13 Закону України «Про страхування» частиною 3 такого змісту:

«Членство в об'єднаннях страховиків (саморегулівних організаціях) може бути обов'язковим або добровільним»;

доповнити ст. 13 Закону України «Про страхування» частиною 8 такого змісту:

«Об'єднання страховиків (саморегулівні організації) залучаються органами державної влади до обговорення пропозицій щодо вдосконалення функціонування страхового ринку. Пропозиції об'єднань страховиків (саморегулівних організацій) мають бути враховані при розробці законодавства, що регулює страхову діяльність».

Зазначені пропозиції щодо правового регулювання особливостей саморегулювання у сфері страхової діяльності можуть бути імплементовані до законодавства України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення 28.04.2021 року).
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>. (дата звернення 28.04.2021 року).
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>. (дата звернення 28.04.2021 року).
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення 28.04.2021 року).
5. Модельний закон про саморегульовані організації СНД (дата звернення 28.04.2021 року).
6. Про адвокатуру: Закон України від 19.12.1992 № 2887-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2887-12#Text>. (дата звернення 28.04.2021 року).
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 07.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>. (дата звернення 28.04.2021 року).
8. Про державне регулювання ринку цінних паперів: Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення 28.04.2021 року).
9. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів: Закону України від 01.07.2004 № 1961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15#Text>. (дата звернення 28.04.2021 року).
10. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з

державною підтримкою: Закон України від 09.02.2012 № 4391-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17#Text>. (дата звернення 28.04.2021 року).

11. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення 28.04.2021 року).

12. Про торгово-промислові палати: Закон України від 02.12.1997 № 671/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення 28.04.2021 року).

13. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>. (дата звернення 28.04.2021 року).

14. Про цінні папери і фондову біржу: Закон України від 18.06.1991 № 1201-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-12#Text>. (дата звернення 28.04.2021 року).

15. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>. (дата звернення 28.04.2021 року).

16. Про припинення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: Указ Президента України від 30.06.2020 № 259/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/259/2020#Text>. (дата звернення 28.04.2021 року).

17. Про обов'язкове страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду: Постанова КМУ від 23.06.2003 № 953. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2003-п#Text> (дата звернення: 26.10.2021).

18. Концепція реформування інституту саморегулювання в Україні: розпорядження КМУ від 10.05.2018 № 308-р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/308-2018-%D1%80#Text>. (дата звернення 28.04.2021 року).

19. План заходів щодо дерегулювання господарської діяльності: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 № 615-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615-2016-%D1%80#Text>. (дата звернення 28.04.2021 року).

20. Положення про саморегульовану організацію ринку цінних паперів: Наказ ДКЦПФР від 23.12.1996 № 329. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0749-96#Text>. (дата звернення 28.04.2021 року).

21. Положення про об'єднання професійних учасників фондового ринку: затверджене Рішення НКЦПФР від 27.12.2012 № 1925. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0182-13#Text>. (дата звернення 28.04.2021 року).

22. Про затвердження Положення про делегування Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, окремих повноважень об'єднанню страховиків: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 21.08.2008 № 1000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1063-08#Text> (дата звернення: 25.10.2021).

23. Постанова Верховного Суду від 29.05.2018 в справі № 910/9375/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74538895> (дата звернення: 27.10.2021).

24. Постанова Верховного Суду від 07.08.2018 року в справі № 910/18327/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75770703> (дата звернення: 27.10.2021).

25. Постанова Верховного Суду від 21.12.2020 в справі № 911/286/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93783592> (дата звернення: 27.10.2021).

26. Асоціація Страховий Бізнес: офіційний веб-сайт. URL:

<https://insurancebiz.org/>. (дата звернення 28.04.2021 року).

27. Асоціація «Українська федерація ubezpieczenia»: офіційний веб-сайт. URL: http://ufu.org.ua/ua/news/federation_news/17162/. (дата звернення 28.04.2021 року).

28. Бакалінська О.О. Правові проблеми саморегулювання в сфері добросовісної конкуренції. *Право і суспільство*. 2014. № 2. С. 63-69.

29. Біла Книга «Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні». URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_fin_pr_2020-04-22.pdf?v=4. (дата звернення 28.04.2021 року).

30. Болдуєва О.В. Підвищення ролі комерційних банків і саморегульованих організацій як важливої складової сучасної моделі інфраструктури фондового ринку України. *Вісник ЖДТУ*. 2011. № 4. С. 330-333.

31. Венедіктова І.В. Шляхи узгодження приватних і публічних інтересів та їх трансформація у цивільному праві. Актуальні проблеми приватного права: Збірник статей до ювілею доктора юридичних наук, професора Наталії Семенівни Кузнецової / Відп. ред. Р.А. Майданик та О.В. Кохановська. Київ: ПрАТ «Юридична практика», 2016. 564 с.

32. Верховна Рада України прийняла проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення правового регулювання страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» № 5104 від 18.02.2021 р. URL: <http://uainsur.com/our-news/62308/> (дата звернення: 26.10.2021).

33. Гарбар Ж.В., Гарбар В.А. Саморегулівні організації в системі функціонування фінансового ринку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 15. С. 76-79.

34. Говорун О.В. Саморегулівні організації в механізмі правового господарського порядку: автореф. дис. канд. юрид. наук; спец.: 12.00.04. Харків, 2021. 28 с.

35. Говорун О.В. Саморегулювання господарської діяльності та її співвідношення з державним регулюванням. *Економічна теорія та право*. 2015. № 1. С. 193-203.
36. Гончаренко О.М. Актуальні питання правового статусу саморегулювних організацій в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 109-114.
37. Гончаренко О.М. Види саморегулювання господарської діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 68-72.
38. Гончаренко О.М. Державне регулювання та саморегулювання господарської діяльності: пошук балансу. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 40-45.
39. Гончаренко О.М. Конституційні засади саморегулювання господарської діяльності. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1(84). С. 28-36.
40. Гончаренко О.М. Саморегулювання господарської діяльності в практиці міжнародних організацій. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 6. С. 32-41.
41. Гончаренко О.М. Саморегулювання господарської діяльності: питання теорії та практики: монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2019. 418 с.
42. Декрет об уничтожении сословий и гражданских чинов от 23(10) ноября 1917 г. Декреты советской власти: сб. док. Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС; Ин-т истории АН СССР: многотомное изд. М.: Политиздат, 1957-1997. Т. 1: 25 октября 1917 г. 16 марта 1918 г. / подгот. С. Н. Валк и др. С. 71-72.
43. Єхалова Г.В. Необхідність державного регулювання страхового ринку. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 1147-1151.
44. Залетов А.Н. Страховая политика и стратегия ее реформирования в условиях «идеального шторма». *Insurance Top*. 2015. № 1. С. 2-5.
45. Залетов О.М. Сутність і принципи саморегулювання на

страховому ринку. *Вісник ЖДТУ. Економічні науки*. 2013. № 2. С. 235-239.

46. Козьменко О.В., Абрамітова Д.Р. Аналіз функціонування страхових об'єднань в Україні та світі. *Економіка. Фінанси. Право*. 2014. № 4. С. 3-7.

47. Кологойда О. Саморегулювання професійної діяльності фондового ринку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 92. С. 109-112.

48. Корват О.В. Концептуалізація державного регулювання ринку страхових послуг. *Ефективна економіка*. 2015. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4310>. (дата звернення 28.04.2021 року).

49. Кочин В.В. Саморегулівна організація: поняття та ознаки. *Юридична Україна*. 2014. № 9. С. 35-40.

50. Кочин В.В. Цивільно-правові відносини участі суб'єктів підприємництва у саморегулівних організаціях: монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2015. 128 с.

51. Кривошлик Т.Д. Об'єднання страхових компаній як фактор саморегулювання на страховому ринку України. *Проблеми економіки*. 2018. № 4. С. 247-253.

52. Ліга страхових організацій України: офіційний веб-сайт. URL: <http://uainsur.com/>. (дата звернення 28.04.2021 року).

53. Маланчук Т.В., Маслак О.В. Правове забезпечення діяльності саморегулівних організацій на ринку цінних паперів в Україні. *Правові горизонти*. 2019. Вип. 15. С. 26-30.

54. Махінчук В.М. Приватноправове регулювання підприємницьких відносин в Україні. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 320 с.

55. Моторне (транспортне) страхове бюро України: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.mtsbu.ua/ua/>. (дата звернення 28.04.2021 року).

56. Національна асоціація страховиків України: офіційний веб-сайт.

URL: <https://www.nasu.com.ua>. (дата звернення 28.04.2021 року).

57. Пацурія Н.Б. Правове регулювання діяльності у сфері страхування та перестраховання: проблеми теорії та практики: монографія / Н.Б. Пацурія, І.М. Войцеховська, А.С. Головачова. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 256 с.

58. Плиса В.Й., Мозіль М.В. Страхіві об'єднання як фактор розвитку страхового ринку України. Проблеми розвитку страхування в Україні: Науковий студентський збірник. / За заг. ред. Плиси В.Й. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. С. 40-44.

59. Плиса В.Й. Страхування: підручник. Київ: Каравела, 2019. 512 с.

60. Поліщук Є.А., Левченко В.П. Саморегулівні організації як складова концепції розвитку небанківських фінансових установ. *Стратегія економічного розвитку України*. 2014. № 35. С. 187-195.

61. Полюхович В.І. Державне регулювання фондового ринку України: господарсько-правовий механізм: монографія. НДІ приват. права і підприємництва Нац. акад. прав. наук України. Київ, 2012. 337 с.

62. Проект Закону України «Про екологічне страхування» від 09.09.2021 № 6018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72713 (дата звернення: 26.10.2021).

63. Проект Закону України «Про саморегулювання господарської та професійної діяльності» від 17.12.2019 № 2613. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI00969A.html. (дата звернення 28.04.2021 року).

64. Профільний комітет ВРУ у повному обсязі врахував пропозиції НАСУ до нової редакції Закону про страхування. URL: <https://www.nasu.com.ua/profilnyj-komitet-vru-u-povnomu-obsyazi-vrahuvav-propozytsiyi-nasu-do-novoyi-redaktsiyi-zakonu-pro-strahuvannya/> (дата звернення: 26.10.2021).

65. Рекуненко І.І., Бондаренко Є.П. Особливості діяльності

саморегулювальних організацій на ринку фінансових послуг. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*: зб. наук. праць. Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми, 2010. Т. 29. С. 394-407.

66. Сидоренко О.В. Характеристика понять біржа і біржовий ринок в контексті теорії організацій. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Економічні науки*. 2015. № 1. С. 81–87.

67. Статут Асоціації Страховий Бізнес. URL: <https://insurancebiz.org/about/charter.php> (дата звернення: 26.10.2021).

68. Статут Ліги страхових організацій України від 24.11.2016 року. URL: http://uainsur.com/wp-content/uploads/2010/01/Statute_LIOU_2016.pdf (дата звернення: 26.10.2021).

69. Статут Моторного (транспортного) страхового бюро України від 18.10.2018 року. URL: http://www.mtsbu.ua/ua/about_us/statute/ (дата звернення: 26.10.2021).

70. Сулова В.В. Функціональні завдання саморегулювальної організації та їх законодавче закріплення. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. 2011. № 4. С. 122-130.

71. Тимчак М.В. Система регулювання страхового підприємництва в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. 2015. Вип. 10. С. 110-113.

72. Філатова Н.Ю. Саморегулювальні організації як суб'єкти цивільного права: монографія. Х.: Право, 2016. 240 с.

73. Філатова Н.Ю. Поняття та ознаки саморегулювальних організацій. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 280-290.

74. Філатова Н.Ю. Правове регулювання саморегулювальних організацій у зарубіжних державах: особливості і тенденції. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4. С. 205-213.

75. Шапенко Л.О. Саморегулювальні організації страховиків як учасники

публічного управління. *Юридична наука*. 2015. № 9. С. 25-34.

76. Шишка Р.Б. Господарсько-правове регулювання суспільних відносин в Україні: монографія. Київ: «МП Леся», 2015. 192 с.

77. Що не так? Куди веде нас НБУ на ринку агрострахування! URL: <https://insurancebiz.org/news/excl/detail.php?ID=8199> (дата звернення: 26.10.2021).

78. Яворська Т.В. Державне регулювання страхового підприємництва в Україні: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 420 с.

79. Яворська Т.В. Саморегулювання у страховому підприємстві України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 2. С. 106-109.

80. Short J.L. From command-and-control to corporate self-regulation: How legal discourse and practice shape regulatory reform. University of California, Berkeley, 2008. 182 p.

Додаток А

Особливості членства в СРО у сфері страхування

Моторне (транспортне) страхове бюро України

Виходячи з положень Статуту цього об'єднання, членство поділяється на асоційоване і повне.

Асоційованими є такі страховики, які: мають ліцензію на здійснення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності; визнають та виконують положення Статуту, договору про співпрацю з Бюро в сфері обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності за внутрішніми договорами, внутрішніх нормативних документів та рішення органів управління Бюро, прийнятих у межах їх повноважень; сплачують членські внески; сплатили до централізованого страхового резервного фонду захисту потерпілих у ДТП базовий гарантійний внесок; здійснюють відрахування та додаткові гарантійні внески до фондів МТСБУ (крім фонду страхових гарантій). Такі члени МТСБУ мають право укладати внутрішні договори обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, дія яких поширюється тільки на територію України.

В свою чергу, повні члени це такі страховики, які виконали умови, передбачені для асоційованих членів, а також: сплатили до централізованого страхового резервного фонду страхових гарантій гарантійний внесок; здійснюють відрахування та додаткові внески фонду страхових гарантій МТСБУ; виконують вимоги договорів про співпрацю між ними та Бюро, угод, укладених Бюро з уповноваженими організаціями інших країн з страхування цивільно-правової відповідальності. Цікаво, що уже повні члени мають право укладати внутрішні договори обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, дія яких поширюється на територію України, та договори міжнародного страхування, дія яких поширюється на території інших країн - членів міжнародної системи автомобільного страхування «Зелена картка» [69].

Статут МТСБУ передбачає, що втрата статусу асоційованого члена призводить до втрати статусу повного члена автоматично, тоді як втрата останнього не призводить до втрати першого. Отже, можна зробити висновок, що кожен страховик входить до МТСБУ обов'язково як асоційований член, а за умови виконання додаткових умов – також може бути повним членом. При цьому, за випадку, коли страховик був виключений із числа членів МТСБУ, він одночасно втрачає статуси як асоційованого, так і повного членів [69].

Для набуття членства в МТСБУ страховик, який має ліцензію на здійснення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, подає через Дирекцію відповідну заяву. Не пізніше 6 місяців з дня подання заяви рішення про надання страховику статусу асоційованого члена приймається Загальними зборами Бюро. В разі позитивного рішення Загальних зборів страховик повинен сплатити вступний і базовий гарантійний внески у визначених розмірах. Окрім цього, асоційований член МТСБУ може звернутися до Бюро з заявою про надання йому статусу повного члена. Для цього він повинен сплатити гарантійний внесок до фонду страхових гарантій у визначеному розмірі, а також укласти з Бюро Договір про співпрацю у сфері обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності за договорами міжнародного страхування. Якщо страховик не відповідає вимогам ліцензійних умов щодо провадження обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, йому може бути відмовлено в наданні статусу повного члена [69].

Слід наголосити, що член МТСБУ несе відповідальність перед Бюро за дотримання зобов'язань відповідно до вимог законодавства, положень цього Статуту, рішень органів управління Бюро, договорів з Бюро, внутрішніх нормативних документів. У випадку порушення таких вимог до нього можуть бути застосовані наступні заходи впливу: попередження (здійснюються Генеральним директором Бюро); грошове стягнення; позбавлення статусу повного члена Бюро (здійснюється за рішенням

Загальних зборів членів Бюро); виключення з членів. Так, до прикладу, грошове стягнення застосовується до страховика, якщо він не вжив заходи з усунення порушення, що було пов'язане з його діяльністю за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності протягом 30 днів з дати отримання попередження [69].

Член МТСБУ має визначені Статутом права й несе певні обов'язки. Так, основними його правами відзначимо: обирати та бути обраними до будь-якого виборного органу Бюро; одержувати допомогу від Бюро при реалізації своїх ідей, проектів, програм, що належать до статутної діяльності Бюро; одержувати повну та достовірну інформацію щодо взаєморозрахунків між ними та Бюро; одержувати від Дирекції Бюро інформацію про діяльність та фінансовий стан Бюро, розмір та порядок розміщення внесків до централізованих страхових резервних фондів, у формуванні яких такий член Бюро бере участь; приймати участь в діяльності створених Бюро комітетів, комісій, робочих та експертних груп, а також інших дорадчих органів.

В свою чергу, основними обов'язками члена МТСБУ постають: виконувати рішення та дотримуватись положень установчих та внутрішніх нормативних документів Бюро; своєчасно сплачувати членські внески; виконувати в установленому порядку взяті на себе зобов'язання перед Бюро, страхувальниками та/або третіми особами за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності (у тому числі за договорами міжнародного страхування), вчасно здійснювати виплату страхового відшкодування; своєчасно надавати звітність до Бюро; дотримуватись порядку укладення та виконання договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, порядку надання фінансових гарантій та забезпечення платоспроможності та ін.

Ліга страхових організацій України

Деякою відмінною специфікою членства володіє ЛСОУ. Відповідно до положень її Статуту від 2016 року членом ЛСОУ може бути страхова компанія, яка: проводить страхову діяльність на ринку; створена і здійснює

свою діяльність відповідно до законодавства України; включена до Державного реєстру фінансових установ та отримала ліцензію(ї) в сфері ринків небанківських фінансових послуг; висловила свою згоду з виконанням обов'язків, що на неї накладає даний Статут та внутрішні документи об'єднання; сплатила вступний внесок. По суті всі члени цієї саморегульованої організації є асоційованими, однак має місце їх поділ на таких із правом вирішального голосу та без такого права. Асоційованими членами без права вирішального голосу можуть бути відокремлені підрозділи страховиків-членів, страхові організації інших держав, інші організації [68].

Приєм у члени ЛСОУ відбувається на підставі заяви страхової компанії і сплати вступного разового внеску. Рішення про надання статусу асоційованого члена приймається Президією. Окрім цього внеску, члени ЛСОУ повинні сплачувати також і членські внески та інші разові внески. Членство припиняється через вихід або виключення члена із ЛСОУ.

Члени ЛСОУ мають визначені Статутом права й несуть відповідні обов'язки. Серед прав членів відзначимо: отримувати інформацію про діяльність ЛСОУ та її органів; брати участь у З'їзді членів, голосувати по всіх питаннях, винесених на розгляд З'їзду членів; брати участь в роботі над документами, які визначають основні напрями діяльності ЛСОУ, подавати відповідні пропозиції і рекомендації; брати участь в обговоренні питань, що належать до компетенції ЛСОУ; обирати і бути обраним до органів управління і контролю; вийти зі складу та ін. У свою чергу, основними обов'язками членів ЛСОУ є: дотримуватися законодавства у своїй діяльності та Статуту, інших внутрішніх документів; брати участь в діяльності об'єднання; дотримуватися встановлених правил і стандартів професійної етики страховиків (перестраховиків); сплачувати вступні разові та періодичні членські внески; надавати інформацію на вимогу органів управління; виконувати рішення З'їзду, Президії ЛСОУ [68].

Національна асоціація страховиків України

Членство в Національній асоціації страховиків України, подібно до

членства в ЛСОУ, не передбачає поділу членів. Учасником може бути страхова компанія, яка здійснює свою діяльність відповідно до законодавства України, включена до Державного реєстру фінансових установ, має ліцензію на здійснення страхової діяльності, та згодна виконувати обов'язки, що на неї покладають установчі документи Асоціації. Для набуття членства подається відповідна заява, а рішення про його надання приймається Виконавчим органом НАСУ.

Члени НАСУ повинні, зокрема: сплачувати вступні та членські внески; виконувати вимоги Статуту та інших внутрішніх положень Асоціації; активно сприяти вирішенню завдань, які випливають з установчих документів; дбати про власну репутацію і репутацію Асоціації; утримуватися від будь-яких дій, що можуть причинити шкоду престижу Асоціації та її Учасників, або суперечать цілям і завданням Асоціації; дотримуватися прийнятих Асоціацією принципів поведінки, стандартів, правил та належних практик діяльності Учасників Асоціації як стосовно інших членів Асоціації, так і третіх осіб та ін. [56].

Асоціація Страховий бізнес

Своя специфіка набуття членства має місце в Асоціації Страховий бізнес. Так, її учасником може бути кожне підприємство, установа, організація, яка здійснює свою діяльність на ринку страхових послуг та у сфері страхування. Для прийому в члени (учасники) компанія подає відповідну заяву. Для того, щоб бути прийнятим як учасник, повинні бути відсутніми заперечення з цього приводу в не менш як 2/3 чинних учасників Асоціації в спосіб очного чи заочного опитування. Якщо подібні заперечення відсутні, Президент або Генеральний директор Асоціації приймає рішення про прийняття учасника до Асоціації [67].

Ядерний страховий пул

Членом Ядерного страхового пулу може бути будь-який страховик, що отримав в установленому порядку ліцензію на право проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду.

Членство набувається з моменту підписання страховиком установчого договору про утворення та діяльність Пулу і сплати членського внеску, якщо за нього проголосувало не менше ніж 75 % загальної кількості членів Пулу. Страховик може вийти з Пулу, про це повідомивши об'єднання не раніше ніж за 1 місяць. Цікаво, що, навіть в разі виходу з Пулу, страховик повинен виконувати зобов'язання за установчим договором про утворення та діяльність Пулу [17].